

УДК 395.6

К. О. ГОЛУБЕВА, Г. О. ПЕРВЕНКО, Л. І. ЧЕРНИШОВА

Донбаська національна академія будівництва і архітектури

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ УКРАЇНСЬКОГО КОМУНІКАТИВНОГО ЕТИКЕТУ

У статті оглядово висвітлено комунікативну доцільність використання невербальних засобів комунікації; розглянуто систему знаків засобів невербальної комунікації та їх класифікацію. Подано огляд таких важливих параметрів невербальної комунікації, як міжособистісний простір, поза мовця тощо. Проаналізовано значення модальних засобів у процесі спілкування: погляду, виразу обличчя, усмішки, тону та темпу мовлення, інтонації спілкування, паузи тощо.

комунікація, невербальні засоби, модальні засоби спілкування, міжособистісний простір, пантоміміка

Найуніверсальніший та найефективніший засіб інформаційного зв'язку між людьми – словесне (вербальне) мовлення. Проте спілкування відбувається не завжди і не лише за допомогою слів, поєднаних у висловлювання. Люди використовують для комунікативного зв'язку цілу низку невербальних засобів. Це передусім соматичні знаки: міміка, погляди, пози, рухи тіла тощо. Використовувані в невербальній комунікації засоби мають індивідуальний характер, залежать від індивідуально-психологічних особливостей, соціального середовища, національної належності особистості. Учені порізно пропонують класифікувати невербальні засоби, але всі наголошують на важливості й необхідності у точному переданні думок.

До засобів невербальної комунікації учені відносять такі системи знаків: оптико-кінетична (міміка, пантоміміка); паралінгвістична (система вокалізації, тобто якість голосу, його діапазон, тональність тощо); екстралінгвістична (покашлювання, сміх, плач та ін.). Простір і час також виступають особливою знаковою системою спілкування. Науковці засоби невербальної комунікації класифікують у такий спосіб.

1. Мова тіла:

- статична експресія: фізіономіка (експресія обличчя та фігури);
- арт-ефекти: прикраси, манера одягатися, зачіска, косметика і запахи (природні, штучні);
- динамічна експресія: текесика (дотики, потиски рук, поплескування); просодія (тембр, висота, гучність, темп мовлення, особливості наголошування, акцент голосу); екстралінгвістика (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач); кінесика (комунікативно значущі рухи: міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода; контакт очей: спрямованість, частота контакту, тривалість); авербальні дії (дії з предметами, тілесні рухи – почісування, потирання рук).

2. Міжособистісний простір: дистанція, взаємне розміщення під час спілкування.

3. Часові характеристики: тривалість спілкування; пунктуальність партнерів; своєчасність дій.

Учені встановили, що різноманітні невербальні сигнали в особистісному спілкуванні несуть від 60 до 80 % інформації. Це означає, що більша частина спілкування здійснюється без участі засобів мовного коду, але з орієнтацією на інші його складові: паралінгвістичні елементи, елементи інших семіотичних систем. На думку дослідників, вираз обличчя, поза, жести (коли йдеться про сприйняття співрозмовника як особистості) набагато ефективніші, ніж його словесне мовлення.

До важливих параметрів невербальної комунікації належить міжособистісний простір – дистанція, яка неусвідомлено встановлюється в процесі безпосереднього спілкування між людьми. Часто успіх спілкування певною мірою залежить від комфортності «дистанції», яку займають учасники комунікативного акту. Дослідники розрізняють такі дистанції між комунікантами: інтимна (від 0 до 0,4 м), особиста (від 0,4 до 1,5 м), суспільна (від 1,5 до 4 м) і відкрита (від 4 до 8 м).

Міжособистісний простір – це і місце перебування співрозмовників. Воно враховує претензії кожної людини на наявність власного «життєвого простору», який окреслюють з допомогою жестів, особистих речей. Порушення цього простору може драгувати, призводити до неетичної поведінки партнера. Етикетний сенс має не тільки відстань між співрозмовниками, а й поза мовця. Поза мовця – це знак, що має комунікативний сенс і виявляє не лише душевний стан людини, її здоров'я, манери, а й ставлення, налаштованість, наміри стосовно співрозмовника (аудиторії). За позою досвідчені мовці вміють вгадувати настрій, визначати характер, «читати» думки співрозмовника. Наприклад: піднята голова засвідчує впевненість у собі, виражену самосвідомість (без самозвеличування, зарозумілості), відкритість і увагу до інших. Характерна для українців поза «руки в боки» – ознака непокірності або готовності до роботи, вступити у суперечку.

Найпоширеніші серед невербальних засобів мовленнєвого етикету – погляд, вираз обличчя, пантоміміка, жести, предметні знаки та ін.

Етикетне функціонування очей регулюється певними нормами, неоднаковими у різних суспільствах. У нас невічливо, розмовляючи з людиною, відводити очі вбік, розглядати якийсь предмет або свої нігті, роздивлятися довкола, вивчати своє відображення у дзеркалі чи вітрині, спеціально примружуватися. Спілкуючись, українці дивилися і дивляться у вічі один одному, від цього і народилося слово «ввічливий».

Повноцінно сприймати, розшифровувати почуте, розуміти, наскільки слова відповідають думкам, позиції, реальній дійсності допомагає одночасне спостереження за обличчям мовця. Іноді обличчя людини виражає більше змісту, ніж сказане, є правдивішим за слова. Недаремно у народі існують вислови «не вміє брехати», «видають очі», «видає міміка».

Міміка – це рухи м'язів обличчя, які виражають внутрішній душевний стан людини; один з важливих елементів акторського мистецтва. Фіксований, «застиглий» стан м'язів, міміку в статисти називають «виразом обличчя», або «міною». І рухи м'язів, і їх «застигання» – це знаки, що мимовільно чи «керовано» беруть участь у вираженні почуттів, оцінок, ставлення до співрозмовника, його мовлення. Певних висновків про людину можна дійти, звернувши увагу на її брови: ознакою «інтелігентності» вважають прямі або злегка підняті брови у горизонтальному положенні на малій відстані між ними; дугоподібні або сильно опущені збоку вниз на значній відстані між ними є ознакою «неінтелігентності».

Особливого значення надається усмішці. Усмішка – особливий порух м'язами обличчя (губ, очей), який виражає схильність до сміху. Вміло послуговуючись нею, можна змінити мікроклімат між спілкувальниками. Усмішка може бути доброзичливою, знуцально-принизливою, поблажливою, скептичною, довірливою, зневажливою, презирливою, хитрою та ін. Дослідники розрізняють майже два десятки її видів, що відбивають різні почуття та душевний стан – задоволення, недовіру, зніяковіття, симпатію, погорду, презирство.

Неабияке значення має тон розмови. Лексичний запас і граматична структура мови не визначають ще характеру розмови, важливий також тон, його інтонація. В тоні розмови відтворюються відтінки емоційності та вольової дії. Важко переоцінити роль голосу під час бесіди. У народі кажуть, що приемний голос лікує вуха.

З тону можна здогадатися і про настрій людини. Від 60 до 90 % правильних суджень про людину, її внутрішній стан ґрунтується на вмінні розшифровувати характеристики голосу і манери говорити. Тон певною мірою відображає характер людини, показує, з вихованою чи невихованою людиною ми спілкуємося. Тон в етикеті означає так само багато, як жести й пози в манері триматися під час спілкування. Одне й те саме слово чи фраза впливають на нас по-різному. Формально правильно вжиті етикетні формули можуть бути вимовлені так, у такому контексті чи ситуації, що від їхньої етикетності нічого не залишиться. Часто образливі не слова, а саме тон, зневажлива інтонація, з якою вимовляють фрази.

Особлива роль належить інтонації, основними функціями якої є: доповнення, заміщення, передбачення мовного висловлення, регулювання мовного потоку, акцентування на повідомленні, економія мовного висловлення. Інтонація дорослих, за твердженням фахівців, може нести до 40 % інформації. Часто за допомогою інтонації люди вкладають у слова набагато більше, ніж вони означають.

Етикетне значення у мовленні мають і темп мовлення, паузи, логічні наголоси. Паузи – цінний компонент у побутових розмовах. Вони засвідчують про повагу до людини, вміння зосередитися на розмові. Зазначимо, що українцям як народу ніколи не властиве було галасування, вони завжди говорили розважливо і спокійно, правильне використання логічних наголосів робить мовлення зрозумілим,

точним. Не менш важливо в етикеті спілкування вміти вислухати співбесідника, вчасно й доречно підтримати тему. Ввічливість, уважність – основна вимога мовного етикету.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Ірпінь : Перун, 2003. – 1440 с.
2. Радевич-Винницький, Я. Етикет і культура спілкування [Текст] : навч. посіб. / Я. Радевич-Винницький. – Львів : СПОЛОМ, 2001. – 224 с.
3. Стахів, М. Український комунікативний етикет [Текст] : навч.-метод. посіб. / М. Стахів. – К. : Знання, 2008. – 245 с.
4. Шевчук, С. В. Українська мова за професійним спрямуванням [Текст] : підручник / С. В. Шевчук, І. В. Клименко. – 3-є вид. виправ. і доповнен. – К. : Алерта, 2012. – 696 с.

Получено 01.06.2015

Е. А. ГОЛУБЕВА, Г. А. ПЕРВЕНКО, Л. И. ЧЕРНЫШОВА
НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА УКРАИНСКОГО КОММУНИКАТИВНОГО
ЭТИКЕТА

Донбасская национальная академия строительства и архитектуры

В статье обзорно освещена коммуникативная целесообразность использования невербальных средств коммуникации; рассмотрена система знаков средств невербальной коммуникации и их классификация. Представлен обзор таких важных параметров невербальной коммуникации, как межличностное пространство, поза говорящего. Проанализировано значение модальных средств в процессе общения: взгляда, выражения лица, улыбки, тона и темпа речи, интонации общения, паузы. **коммуникация, невербальные средства, модальные средства общения, межличностное пространство, пантомимика**

EKATERINA GOLYBEVA, HALINA PERVENKO, LARISA CHERNYSHOVA
UNVERBAL FACILITIES OF UKRAINIAN COMMUNICATIVE ETIQUETTE
Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture

In the article the communicative expediency of the use of un verbal facilities of communication has been carried out; the system of signs of facilities of un verbal communication and their classification have been considered. The review of such important parameters of un verbal communication as interpersonal space, pose of talking have been presented. The value of modal facilities in the process of communication: look, mien, smile, tone and rate of speech, intonation of communication, pause have been analyzed. **communication, un verbal facilities, modal means of intercourse, interpersonal space, pantomimicry**